

DE SPIEGEL BARST BIJ THEATER TEATER

Wie een stuk brengt of schrijft wil duidelijk iets meedelen over gevoelens, ideeën en verlangens, over wat er leeft in het hoofd en het hart van de mensen. Hoe reageren wij als de veilige façade waar wij ons meestal achter verbergen, wegvalt? Acteurs en auteurs die erin slagen om deze vragen bij het publiek op te roepen zullen zowel onze sympathie, ons begrip en ons medeleven opwekken als onze ergernis en onze woede. Zij werpen het publiek namelijk terug op zichzelf en dwingen het als het ware tot introspectie.

Ooit schreef Henry Miller: "In een zaal vol spiegels kan men zichzelf niet de rug toekeren". In zo een situatie belandden de toeschouwers van Jean-Marie Piemmes *Het gaat barsten* dat in september 1993 in première ging bij Theater Teater in Mechelen. Het is een stuk dat ontstaan is in en uit onze tijd en dat deze tijdsgeest wil tonen en doorprikken. Het stuk tekent de krijtlijnen van onze samenleving, legt de vinger op vele pijnlijke wonden. We zien twee mannen en twee vrouwen die leven op het scherp van de snede, soms gelukkig en zelfs euforisch, veelal vlak bij de wanhoop.

Als je de zaal betreedt, word je opgewacht door drie van de vier acteurs, die de toeschouwers vanuit het halfduister aankijken. Even lijkt de rolverdeling spelers-publiek omgekeerd, maar na een tijdje doven de zaallichten en gaat de belichting aan. In een decor dat beperkt is tot een minimum (een zwart-wit tegelvloer, enkele stoelen, een kom, een paar tomaten, achter een gordijn een wasmachine), zien we een vrij gezette man in pak en twee vrouwen. De ene vrouw draagt een grijs-zwarte dunne regenjas en platte schoenen, de andere een nette blauwe jurk en hoge hakken. Deze kleding geeft ons meteen een eerste indruk van wie deze personages volgens het programmaboekje zouden moeten zijn. Natuurlijk is de hooggehakte Carina Van der Sande (Liza) de (te?) brave, werklustige, zorgzame en stipte secretaresse van een minister. Antje de Boeck vertolkt Loulou, de gevoelige, nadenkende, kunstzinnige, meer op zichzelf gerichte vrouw, die werkt als etalagiste maar droomt van een carrière als schilderes. Jo (Peter Gorissen), die samenleeft met Liza en Loulou, probeert vooral krampachtig om zichzelf in de hand te houden, behalve dan als het op racistische uitspraken aankomt. Later komt Max (Lukas Smolders) nog het stuk binnen gewandeld, losjes gekleed, zelfzeker en doordrongen van het gevoel dat hij de wereld moet en kan veranderen.

Maar het blijkt al snel dat deze beschrijving, net als de kleren, niet meer is dan een typering. Mensen en hun interacties zitten wel iets complexer in elkaar dan een eerste indruk doet vermoeden.

Liza is dan wel de plichtsbewuste secretaresse, maar ze voelt zich vaak nutteloos. Noch de driehoeksverhouding met Loulou en Jo, noch haar job lijken haar veel voldoening te schenken. Behalve dan wanneer ze zich in moeilijke situaties 'helemaal kan geven'. Haar ultieme geluk vindt ze in een regeringscrisis, want dan moet ze haar minister bijstaan, dan voelt ze zich (even) onmisbaar. "Ge moet een doel hebben in uw leven", zegt ze zelf, en "Dienen houdt ons levend". Wanneer de minister echter stomdronken haar schoenen en de brievenmap onderkotst, staat ook zij op het randje van een inzinking. De scène waarin Liza aan Loulou verslag uitbrengt over deze feiten, is een mooi voorbeeld van de gelaagdheid van de tekst: Carina Van der Sande maakt ons aan het lachen met haar verhaal, maar voor haar is het een bijna traumatische ervaring. En zo zijn er wel meer scènes met een lachwekkend-ironisch tintje, waar tegelijkertijd ook de tragiek, de onmacht doorschemert. Mensen zitten immers vaak gevangen in een web van tegenstrijdige gevoelens en verlangens en het is de grote verdienste van de acteurs dat ze er stuk voor stuk in slagen deze gevoelens overtuigend over te brengen. De tekst van Piemme bevat deze tegenstrijdigheden al. Liza bijvoorbeeld valt ook wat haar 'goede manieren' en taalgebruik betreft even uit haar rol als ze zegt: "Hij zou in mijn bek kunnen schijten en dan zou ik nog altijd zeggen: 'Da's kwaliteit! Bedankt, baas!'" "Liza geeft soms de indruk dat ze aan handen en voeten gebonden is en bewondert Loulou dan ook omwille van haar 'artistieke roeping'.

Nochtans zit ook Loulou vast in de sleur en minimaliseert ze op bepaalde momenten haar artiest-zijn ("Artiestenziel, mijn reet"). Deze zelfverachting vloeit voort uit het feit dat ze zelf (nog) niet alles wil achterlaten, in tegenstelling tot van Gogh, die ze dan ook bewondert om zijn moed. Ze beschrijft haar leven als "een grote goudkleurige woestijn met een lange karavaan onmacht die er doorheen trekt". Ze wordt verscheurd tussen de behoefte om "nooit proberen te schitteren" aan de ene kant en de hoop dat de wereld ooit zal weten wie ze is aan de andere kant. Als Max de schilderkunst een verouderde elitekunst noemt, steigert Loulou. Ze verwijt Max (terecht) zelfingenomen te zijn. Zelf lijkt ze bezeten van het heilige vuur als ze zegt: "Kunstenaars zien ver vooruit, terwijl mensen gelijk gij druk doen. Puiten! Pissebedden die met hun pootjes tot in de hemel willen klauteren. We moeten in de toekomst van de mens investeren door een creatieve activiteit die het wezen van de menselijke geest raakt en niet buigen voor de tirannie van het hier en nu, gelijk gij doet." Alweer komt meteen de ironie naar boven, de relativering van het Prometheusgevoel als Max repliceert "Gij kunt het goed zeggen. Het is te horen dat ge uw onderwerp beheerst". Als Loulou besluit om haar job op te geven (eigenlijk wordt ze ontslagen omdat ze weigert nog langer met de gerant naar bed te gaan) komt haar artistieke roeping in alle hevigheid naar boven. Antje de Boeck orakelt "... O, wat zou ik graag iemand zien die zich gemakkelijk voor de wereld openstelt! Maar iedere keer als dat verlangen er is, hoor ik in mij een oerstem die zegt: 'gij, gij zijt de alfa en de omega'. Als wij niet met een onstuimig gebaar onszelf veranderen, hoe zou de wereld dan kunnen veranderen, vraag ik u. ... Hardop en zonder u aan iemand te

*Het gaat barsten van J.-M. Piemme door Theater Teater
Op de foto: Antje De Boeck en Peter Gorissen (foto: Marc Peeters)*

storen 'ik, ik, ik' zeggen: dát is de beslissende stap. In elk geval, dat denk ik vandaag".

In deze laatste zin zit de zelfrelativering en meteen ook de kern (en moraal?) van dit verhaal: alles staat op springen, niets is zeker, we dansen met zijn allen op een slappe koord. En ook al was het evenwicht voor de komst van Max al wankel, toch is het vooral zijn aanwezigheid die voor de echte breuken zal zorgen.

Lukas Smolders (Max) komt het stuk binnengewandeld om de wasmachine te herstellen. Vroeger zijn Max en Jo nog collega's geweest, maar nooit vrienden. Van bij het begin is de relatie tussen Max en Jo dan ook niet bepaald vriendelijk. Bij Jo speelt hier een zekere frustratie mee: voor hij een werkonval kreeg - waardoor zijn rechterhand niet meer goed functioneerde - kon Jo zelf de schade herstellen. Nu moet hij de hulp van een derde inroepen en dat stoort hem. Jo heeft een hekel aan machteloosheid en aan mensen die zich laten gaan. Zelf klampt hij zich wanhopig vast aan zijn werk. Eerst heeft hij een job als verkoper van elektrische huishoudtoestellen. Daarna worden het encyclopedieën, "in zekere zin een wat intellectueler werk". Als Jo ook deze job verliest, is hij radeloos. ("Als ik niet gauw een job vind, schiet ik mij overhoop.") Uiteindelijk wordt hij animator in een supermarkt. Deze baan lijkt hem even nieuwe moed te geven. Maar dan volgt de zelfmoordpoging (hij probeert zich te verdrinken in een emmer water) en uiteindelijk een ontluisterend animatieschouwspel: Jo verwordt tot een boosaardige clown en tijdens de ultieme confrontatie met Max slaan alle stoppen door. Dan blijken eens te meer Jo's racistische trekken, die hem door Max en de beide vrouwen nooit in dank werden afgenomen. Een mooie vondst is trouwens de Hitlergroet die Jo op een bepaald moment - weliswaar met 'defekte' hand - brengt.

Max zelf heeft schijnbaar een heel ander karakter: hij wil ontwikkelingswerk gaan doen, loopt over van zelfvertrouwen, weet precies hoe de wereld in elkaar zit. Hij pikt zowel Liza als Loulou af van Jo en legt in een lange speech aan Jo uit dat het normaal is dat de vrouwen hem verlaten, dat hij echt niet het type is dat deze vrouwen nodig hebben. Toch zegt hij ook jaloers te zijn op Jo, want "het lijden zou hem nog ver kunnen brengen". Max is de idealist, de wereldverbeteraar, zelfzeker en van niemand bang. Wel dapper genoeg om de spreekwoordelijke knuppel in het hoenderhok te gooien, maar niet bereid om er ook te blijven en de gevolgen te dragen. De rol van Max is eigenlijk heel dubbelzinnig: hij komt om iets te herstellen, maar verwoest op menselijk vlak ook een heleboel. Hij snoept zowel Loulou als Liza af van Jo en is mee verantwoordelijk voor Jo's zelfmoordpoging en het beangstigende animatieschouwspel op het einde.

De mannen blazen alle bruggen op, tussen de vrouwen lijkt het vertrouwen en het wederzijds respect groter, ook al is de eerste confrontatie niet echt hartelijk. De vrouwen komen door hun solidariteit en vertrouwen blijkbaar sterker uit de strijd, in de slotscène verlaten ze ook samen het toneel.

Vier mensen met hun eigen dromen, verwachtingen en ontgoochelingen. De spanning groeit en de explosie komt er op een kerstnacht, op een feest dat uitmondt in een hoogoplopende ruzie, een slagveld. Jo komt binnen met een winkelkarretje vol chips, voert een animatienummer op waarbij het publiek verzocht wordt om het lied te ondersteunen met handgeklap. Iets wat de toeschouwers na al die jaren nog steeds niet goed durven. Er is dan ook een directe aansporing nodig van Lukas Smolders om het handgeklap op gang te brengen. Misschien waren we wel te erg geschrokken van ons spiegelbeeld... Jo spuit immers al zijn frustraties, hij beledigt zowel Loulou, Liza als Max - voor de gelegenheid in pak met UNO-blauwe das - en kraamt racistische onzin uit. Hij wordt pathetisch, clownesk (rode neus inclusief), meelijwekkend en beangstigend tegelijk. Er volgt een bevreemdend chipsgevecht dat even - zoals bepaalde dialogen - op de lachspieren werkt, maar al snel angst oproept. Na een laatste woordenwisseling tuijt Max Jo af. Loulou komt tussenbeide en veroordeelt de houding van Max, die het toneel verlaat met de 'heroïsche' woorden: "Ik kots ervan, ik kots ervan! Morgen vertrek ik naar Somalië". De vrouwen verlaten samen het toneel en Jo blijft alleen achter. Zijn laatste woorden zijn beangstigend: "Ik zin op weerwraak. Op een dag zal niemand mij herkennen", waarop Loulou "Ja. Ja. Salut! Kusjes!" Wie een put graaft voor een ander... Maar wie graaft er en wie valt er?

Er worden in dit stuk veel vragen gesteld, impliciet en expliciet. De antwoorden moeten we zelf zoeken, misschien zijn ze voor iedereen verschillend. Wat vooral blijkt is dat goed en slecht, waarheid en leugens en misschien zelfs droom en daad, dicht bij elkaar liggen. Het stuk houdt ons een spiegel voor en toont ons de barsten. De scherven lijmen moeten we zelf doen...

Vera JANSSENS

Het gaat barsten door Theater Teater Mechelen van 23 september tot 17 oktober 1993, daarna reisvoorstellingen in Vlaanderen en Nederland, tot eind december 1993.

Auteur : Jean-Marie Piemme

Vertaling: Frans Denissen

Regie : Jappe Claes (hij nam de regie over van Philippe Sireuil, de persmededeling luidde als volgt: "Na enkele weken werk op de vloer werd omwille van artistieke onverzoenbaarheden, in onderling overleg en in alle vriendschap, besloten deze regie-opdracht (van Philippe Sireuil) voortijdig te beëindigen.")

Acteurs: Carina Van der Sande (Liza), Antje de Boeck (Loulou), Peter Gorissen (Jo), Lukas Smolders (Max)